

Identitáspolitikák

Șerban Axinte

ANTOLÓGIA

Nem csupán egy etnikai kisebbség költészetével álltunk szemben, amelyet egy kis kultúra nyelvére fordítottak, hanem egy olyan irodalom önlegitimációjával, amely csakis nyerhet azáltal, hogy a világirodalomhoz viszonyítja magát.

Emlékezzünk rá, hogy közel egy évtizede a Max Blecher Kiadó megjelentette a *Csend, béke, perverziók, heppend. Fiatal magyar költők Erdélyből* című kötetet, szintén Andrei Dósa fordításában, a kiadást Ștefan Baghiu gondozta. Eltekintve a kiválasztott szerzők szövegeinek önmagukban vett értékétől, amikor megjelenik egy ilyen, a hazai magyar nyelvű lírát bemutató antológia, több problémáról is szót kell ejteni.

Az egyik kérdés az identitás érvényesítéséhez kötődik, egy olyan kultúrán belül, amely hajlamos arra, hogy saját hierarchiáit egy szigorúan meghatározott kereten belül építse fel. Ebből a szempontból a szóban forgó antológia rést ütne egy zárt irodalmi rendszeren, jóllehet a romániai magyar irodalom maga is egy zárt rendszer, abban az értelemben, ahogy azt Alex Ciorogar az előszóban állítja: „Az adott helyzet valójában egy összetett, nemzetben belüli dinamikát képvisel, amelyben két nyelv – a magyar és a román – él együtt ugyanabban a geopolitikai térben, közös történelem

által formálva, kérdéseket vetve fel az irodalmi körforgással, a hatalmi struktúrákkal, a fordítási politikával és az esztétikai átalakulással kapcsolatban is.”

Ez az nemzetben belüli állapot jelentené a rést egy olyan rendszeren, amelynek szüksége van a időnkénti újraindításra ahhoz, hogy többteher energiát nyerjen. Két kérdés merül fel: milyen relevanciával bírnak az erdélyi magyar írók a román irodalom számára, túl azon, hogy az E-MIL-hez (Erdélyi Magyar Írók Ligája) tartoznak, akiket másképp nem ismerhetünk, csak fordítás révén? És a második: milyen a relevanciájuk a magyar irodalom egésze szempontjából?

Ezekon túl, a szóban forgó antológia költészete egyedi, gyorsan felismerhető hangot képvisel, a formai és tematikai eltérések ellenére is. Az egység a hangnemben és abban a ki nem fejezett vágyban rejlik, hogy a mai román költészethez képest egy különálló poétikai teret formáljanak. Persze létezik egy korszellem, ami miatt a nyelvi terek nem különböznek lényegesen, főleg mert geopolitikai szempontból is több konvergenciapontot mutat a két irodalom. Általánosságban azonban beszélhetünk egy bizonyos ethosz létezéséről, amelynek célja az erdélyi magyar költészet egyedivé tétele; egy

olyan ethoszról, amely talán a marginalitásnak nem feltétlenül mint sine qua non (elengedhetetlen) feltételnek hanem mint témának a felvállalásából ered.

Egy példa: „Talán el kellene mennem innen, / valahova, ahol senki sem ismeri a nevem. / Nem mintha itt ismernék, de ott, valahol / egyáltalán nem ismernék. / El kellene mennem innen, lennék kétszeres, / háromszoros kisebbségben a legnagyobb, / mindig magyar / mindig más országból / mindig újabb második nyelv. (Sánta Miriám). Ugyanilyen témájúak és ugyanolyan problematizáló erejűek László Noémi szövegei is.

Hasznos lenne nyomon követni, hogyan alakul át a költészet a nyelvi áthelyezés révén. Aki ismeri a magyar nyelvet, több támpontot is adhat e probléma tisztázására. Ám a fordítás aktusával óhatatlanul bekövetkező átíráson túl, a román olvasónak lehetősége van megfigyelni, hogy a társadalmi-politikai és geopolitikai összefüggések hogyan vetik meg egy különleges ontológia alapjait. Nem csupán egy etnikai kisebbség költészetével álltunk szemben, amelyet egy kis kultúra nyelvére fordítottak, hanem egy olyan irodalom önlegitimációjával, amely a világirodalomhoz viszonyítva csak nyerhet. A lázadás, a szorongás, az (ön)vesztés, a düh konkrét, a társadalomban felismerhető okokkal bírnak. Nem egy beazonosíthatatlan vagy metafizikai spleennel álltunk szemben.

Íme egy példa, amelyen keresztül ez a valóság elferdülve vagy áttételesen mutatkozik be: „lesznek még kipusztuló fajok lesznek / lesznek még megalkuvások lesznek / lesznek még öblítőillatú gyilkosok lesznek / lesz-

Gálakoncert, Az Erdélyi Magyar Írók Ligájának 30 költője, fordította Andrei Dósa, előszó: Alex Ciorogar, utószó: Demeter Zsuzsa, kiadó: Erdélyi Híradó & OMG Kiadó, 2025

nek még vörös iszappakolások lesznek / lesznek még katonatemetők lesznek / de mi fokozatosan beletanulunk a némaságba” (André Ferenc).

A költészet és a politika kapcsolata jól reprezentált Borsodi L. László szövegeiben. Ő egyszerre zsonglőröködik a metaforikus asszociációkkal és a közvetlen megfogalmazásokkal, az üzenete átlátható: „1989 decemberében azt hittük, a diktátorral és feleségével / annál a bizonyos falnál végleg kivérzett a kommunizmus, / de 1990 márciusában a vásárhelyi események bunkósbotjai, az agyonvert emberek látványa, a ha-

talom hazudozásai, / később a forgatókönyv szerint megrendezett bányászjárások, / majd a történelemcsinálók ügybuzgósága meggyőzött, csak / a házaspár vérzett el, a kommunizmus nem, hogy a demok- / ráciának nevezett új szocializmust tulajdonképpen a régi / világ kaméleonfigurái vezetik” (*Kaméleonok diktatúrája*).

Több szerzőnél is kimutathatók a költészet különböző korszakainak nyomai. A tipikusan modernista kifejezések együtt léteznek a posztmodern dekonstrukcióval és egyes modellek neveltségessé tételével. Cseh Katalin szövegei csupán egy példát jelentenek erre. Nagyon jó költőnek tartom Papp Attila Zsoltot, aki olyan diskurzust gyakorol, amelyben feloldódik az emberek közötti kommunikációval kapcsolatos számos ellentmondás, mivel minden dolog alapját „a másik idegensége” képezi. A különféle, leggyakrabban külső tényezők által diktált elidegenedés érzése egy másik kohéziós tényező az antológiában jelen lévő diskurzustípusok között.

Ellenzékiség & különtség

Az antológiában megjelent versek egy másik jellemzője számomra úgy tűnik, a mindenféle trendekkel szembeni ellenzékiség gesztusa, anélkül, hogy ez bármilyen módon is kilépést jelentene az irodalom jelen idejéből. A magyar írók megragadják a változások ezen keverékét, legyen szó a technikai-informatikai forradalmakról, az irodalomról való gondolkodásról vagy a társadalmi tudatról. Az aktualitás tagadása valójában annak megkérdőjelezését, a lényegének megragadására tett kísérletet jelenti.

Így jár el Varga László Edgár egy politikailag transzparens szövegben: „Nem akarok verset írni menekültekről, / akiket a háború elűzött saját hazájukból, / mert ott nincs helyük / akiket itt sem fogadnak be, mert itt sincs helyük / és akik végül / felfegyverkezve veszik át a helyüket / mert nem lesz más választásuk: / megölnék minket vízért / megölnék minket a rablásokért, amiket gyarmatosításnak nevezünk / megölnék minket az arroganciánkért / és még azt sem mondhatjuk majd, / hogy tévednek” (*Nem akarok verset írni arról, hogy...*).

Fischer Botond nyers nyelvezetével és mindennel szemben álló látásmódjával tűnik ki. Egészen az idegszálakig hatol, és felsérti azokat. Ez a szerző a szöveg geometriája, felépítése szempontjából is valamiképp szétfeszíti a sablonokat.

Más témák is megfigyelhetők ebben a sokoldalú kötetben, olyan témák, amelyeket meggyőzően vezetnek elő olyan szerzők, akik, bár még fiatalok, már kikristályosították a maguk formuláit és kifejezésmódját. Horváth Benji egyfajta kiművelt excentrikus-ságot javasol, amelyet annak az embernek az ellentmondásos állapotai táplálnak, aki mindent tagad, miközben aláveti magát egy anarchikus „kezelésnek”: „Nekem az, hogy hosszú évekig csakazértis olcsó alkoholt ittam, / és minden szart kipróbáltam, az ellenállás zsigeri / formája volt. Mert a saját egészségemet, ha tönkreteszem, / a közös testben teszek kárt. Azóta se tudtam meggyógyulni / teljesen. A barázdák mélyek. Nehéz és lassú a gyógyulás. / Az a harag ma is ott van bennem. (*Roots radicals*). A közös test pusztulásának vagy megtisztulásának

gondolata önmagában is külön beszélgetést érdemelne, a kelet-európai irodalmi térben együtt élő ellentétes ideológiák kontextusában. Horváth Benji emellett performer is, aki zenéje révén sikeresen áttöri a nyelvi korlátokat.

Szántai János balladisztikus diskurzusába beépíti a mai líra rögeszméit, kényszereit és skilljeit, és teszi ezt úgy, hogy egyensúlyba hozza a klasszicizáló írásmód és a költői nyelv legújabb vívmányai között óhatatlanul létrejövő feszültségeket.

Demeter Zsuzsa az utószóban, melyet Mihók Tamás fordított, az erdélyi identitás sajátos költői attribútumainak létezését veti fel: „Ez a gálakoncert több hangon szól. Polifóniája és sajátos feszültségei annak a generációs sokféleségnek is köszönhetőek, amelyeket magában foglal: hogyan egyeztethető össze az idősebb generáció klasszikus költői formákról való tudása a fiatalok kísérleti költészetével? Az a kulturális tér, amelyet újraértelmezni igyekeznek, lehet-e a kötet találkozási pontja?” Az utószó szerzője szóba hozza az emlékezet és a családiasság által meghatározott teret, és utal azokra a költői nyelvekre, amelyek ironikus módon kutatják az új típusú tapasztalatokat. Nagyon fontos, hogy nem téveszti szem elől, hogy az antológiában szereplő szerzők közül többnek a költészetében a mindennapi élet, az emlékezet és az emberi test hogyan rajzolja meg végül a politikai testet, amely képes elraktározni a kulturális és társadalmi emlékezetet.

A könyv előszava és utószava bemutatja a kötet koncepcióját, amely

egy olyan elképzelés, ami a kiválasztás elvein túlmutatva határozza meg magát. Megemlíti azt a tényt is, az antológiában több generációhoz tartozó szerzők szerepelnek. Személy szerint nem éreztem szükségét egy ilyen megkülönböztetésnek, de ami igazán figyelemre méltó, az az, hogy valójában sokkal több generáció van jelen a könyvben. Arra gondolok, hogy a kötetben szereplők mindegyike magával hozza biológiai és társadalmi elődeit. Egy olyan transzgenerációs jelenségről beszélünk, amely kulcsot jelenthet egy olyan antológia olvasatához, amelyben ahogy az látható és én is rámutattam, örökölt traumák, örökölt témák, vágyak és attitűdök találhatók, amelyek a múltból származnak, és egy különálló ontológiát körvonalaznak, ahogy arra a cikk elején is utaltam.

Véleményem szerint az erdélyi magyar szerzők irodalmát a lehető legismertebbé kellene tenni a román olvasók és írók számára. Az ilyen jellegű antológiák mindkét irodalomnak nagy szolgálatot tesznek. Nem csupán olyan írókról beszélünk, akik egy etnikai kisebbséget képviselnek a román térben, hanem a nyitottságról és a tudásról. Hazánkban a magyar írók többsége ismeri a román nyelvet, még akkor is, ha nem ez számukra a művészi kifejezés nyelve. A fordított helyzet sokkal bonyolultabb.

(Șerban Axinte író és irodalomkritikus. Legújabb könyve a *Scríșnetul dinților* második kiadása, Cartier Kiadó, 2024. Megjelent a dilema.ro honlapon 2025. november 20-án. Fordította: **Fried Noémi Lujza**)

Rónai Gábor: *Deep Inside, Deep Inside I.*